

KUCHAYIB BORAYOTGAN GLOBAL GEOSIYOSIY RAQOBAT FONIDA MARKAZIY OSIYONING STRATEGIK AHAMIYATI

Rabbimov Og'abek Tolib o'g'li

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi
xalqaro munosabatlar yo'nalishi 2-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada XXI asrda kuchayib borayotgan global geosiyosiy raqobat sharoitida Markaziy Osiyo mintaqasining strategik ahamiyati har tomonlama tahlil etilgan. Mintaqaning geoiqtisodiy resurslari, transport-kommunikatsion imkoniyatlari, suv-energetika zaxiralari va xavfsizlik tahdidlariga qarshi kurashishdagi roli, uni yirik geosiyosiy o'yinchilarning manfaatlar to'qnashuviga aylantirgan. Tadqiqot davomida AQSh, Rossiya, Xitoy, Yevropa Ittifoqi va Turkiya kabi kuchlarning Markaziy Osiyoga nisbatan siyosiy va iqtisodiy strategiyalari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, mintaqaviy hamkorlikning o'sishi va O'zbekistonning faol tashqi siyosati bu raqobat sharoitida qanday muvozanatli pozitsiyani shakllantirishiga e'tibor qaratilgan. Maqolada strategik barqarorlikni ta'minlash va milliy manfaatlarni ilgari surishda raqamli diplomatiya, "yumshoq kuch" va mintaqaviy integratsiya mexanizmlaridan foydalanish taklif etiladi.

Kalit so'zlar: Geosiyosiy raqobat, Markaziy Osiyo, strategik ahamiyat, geoiqtisodiy manfaatlar, tashqi siyosat, xalqaro xavfsizlik, regional integratsiya, O'zbekiston, "yumshoq kuch", diplomatiya.

So'nggi yillarda jahon siyosiy tizimida yuz berayotgan keskin o'zgarishlar, kuch markazlarining ko'payishi va xalqaro tartibotning qayta shakllanayotgani fonida Markaziy Osiyo mintaqasi global kuchlarning manfaatlari kesishadigan strategik hududga aylandi. AQSh va Yevropa Ittifoqining mintaqaga bo'lgan qiziqishi inson huquqlari, xavfsizlik va iqtisodiy hamkorlik orqali ifodalanayotgan bo'lsa, Xitoy "Bir kamar – bir yo'l" tashabbusi orqali infratuzilma va moliyaviy ekspansiyani kengaytirish niyatida. Rossiya esa, tarixiy va harbiy siyosiy ta'sirini saqlab qolishga harakat qilmoqda.

Ushbu geosiyosiy ziddiyatlar fonida mintaqaning siyosiy barqarorligi, resurslardan foydalanishdagi raqobat, hamda energetika xavfsizligi dolzarb masalalardan biriga aylangan. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonning mintaqaviy diplomatiyadagi faol ishtiroki, barqaror rivojlanish va o'zaro manfaatli hamkorlik

asosidagi tashqi siyosati mintaqa strategik rolini kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ushbu maqolada global kuchlar o'rtasidagi raqobat doirasida Markaziy Osiyoning ahamiyatini belgilovchi asosiy omillar, siyosiy va iqtisodiy strategiyalar, hamda ushbu jarayonda O'zbekiston tashqi siyosatining tutgan o'rni ilmiy-nazariy va amaliy yondashuvlar asosida tahlil etiladi.

Markaziy Osiyo — tarixan Buyuk Ipak yo'lining yuragi, Sharq va G'arb, Shimol va Janub o'rtasidagi muhim geostrategik va geoiqtisodiy tugun hisoblanadi. Bugungi kunda bu mintaqa geosiyosiy raqobatning keskin kuchaygan hududlaridan biri bo'lib, xalqaro siyosatning eng dolzarb yo'nalishlaridan biriga aylangan. Mintaqaning tabiiy resurslarga boyligi, strategik transport yo'llariga yaqinligi, siyosiy o'zgarishlarga ochiqqligi va xavfsizlik muammolari uni yirik davlatlarning manfaat doirasiga olib kirgan.

Markaziy Osiyo mintaqasi — O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston davlatlaridan iborat bo'lib, ularning umumiy maydoni 4 million km² dan ortiq, aholisi esa 80 milliondan oshadi. Bu davlatlar dunyo bozorlarida talab yuqori bo'lgan neft, gaz, uran, oltin, litiy, paxta kabi boy resurslarga ega. Ayniqsa, O'zbekiston va Qozog'iston tabiiy gaz va uran zaxiralari, Tojikiston esa suv-energetika imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Bunday resurs salohiyati mintaqani geoiqtisodiy jihatdan strategik maydonga aylantiradi.

So'nggi o'n yilliklarda Markaziy Osiyoga bo'lgan qiziqish sezilarli darajada oshdi. AQSh mintaqada xavfsizlik, demokratik islohotlar va terrorizmga qarshi kurash doirasida harakat qilmoqda. Ayniqsa, Afg'oniston bilan chegaradosh bo'lgan davlatlar bilan xavfsizlik sohasidagi hamkorlik AQSh uchun ustuvor bo'lib kelmoqda.

Rossiya esa mintaqani sobiq Sovet Ittifoqining tabiiy davomi sifatida ko'radi. MDH, KXSHT, YEOII doirasidagi aloqalar orqali u o'z siyosiy va iqtisodiy ta'sirini saqlab qolishga harakat qilmoqda. Ayniqsa, Rossiyaning energiya va mehnat migratsiyasi vositasidagi ta'siri kuchli.

Xitoy esa "Bir kamar – bir yo'l" tashabbusi orqali Markaziy Osiyoni G'arbgacha ochiladigan eshik sifatida baholaydi. U infratuzilma loyihalari, kreditlar va energetika sohasidagi sarmoyalar orqali o'zining iqtisodiy pozitsiyalarini mustahkamlab bormoqda. Xitoy va Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi savdo hajmi 2023-yil holatiga ko'ra 70 milliard dollardan oshgan.

Yevropa Ittifoqi esa energiya xavfsizligi, ekologik barqarorlik va inson huquqlari bo'yicha hamkorlikni ilgari surmoqda. Ayniqsa, Turkmaniston gazini Yevropaga yetkazish bo'yicha rejalar bu hamkorlikni kuchaytirgan.

Turkiya esa tarixiy, diniy va madaniy yaqinlikka asoslangan yumshoq kuch strategiyasi bilan mintaqada nufuzini oshirishga harakat qilmoqda. Turk davlatlari tashkiloti orqali Markaziy Osiyodagi siyosiy-madaniy hamkorlik yangi bosqichga chiqmoqda.

Shavkat Mirziyoyev rahbarligi davrida O'zbekiston tashqi siyosatda ochiqlik, pragmatizm va konstruktiv mintaqaviy yondashuvni ilgari surmoqda. Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston bilan chegara va suv masalalarida konstruktiv muzokaralar o'tkazildi. Shuningdek, Afg'onistondagi tinchlik jarayonlariga ham O'zbekiston vositachilik qila boshladi.

2021-yilda Toshkentda o'tkazilgan "Markaziy va Janubiy Osiyo: mintaqaviy bog'liqlik" konferensiyasi O'zbekiston tashqi siyosatining tashabbuskorligini yana bir bor isbotladi. O'zbekiston diplomatiyasi "muvozanatli manfaat" konsepsiyasiga asoslangan bo'lib, ham Rossiya, ham Xitoy, ham G'arb davlatlari bilan teng va manfaatli hamkorlikni maqsad qilgan.

Markaziy Osiyodagi xavfsizlikka tahdid solayotgan asosiy omillar — ekstremizm, chegaraviy ziddiyatlar, suv va ekologik muammolar, transmilliy jinoyatchilik hisoblanadi. Bu xavflarni bartaraf etish uchun mintaqaviy hamkorlik zarur. So'nggi yillarda mintaqada davlatlari o'rtasida siyosiy ishonch darajasi oshmoqda, bu esa umumiy xavfsizlik mexanizmlarini shakllantirishga imkon bermoqda.

Markaziy Osiyoda integratsiya jarayonlari asta-sekin faollashmoqda. Turk davlatlari tashkiloti, Iqtisodiy hamkorlik tashkiloti (ECO), O'zbekistonning YEOII bilan kuzatuvchi davlat maqomini olish kabi misollar mintaqaviy birlashuvga qaratilgan urinishlardir.

Kelajakda O'zbekistonning tashabbusi bilan suv, energetika, transport-logistika sohalarida umumiy siyosat yuritish imkoniyati mavjud. Bu nafaqat mintaqaviy barqarorlikni ta'minlaydi, balki global raqobat sharoitida Markaziy Osiyoning suveren manfaatlarini ham himoya qiladi.

Markaziy Osiyo bugungi global geosiyosiy jarayonlarning markazida bo'lib, mintaqaning tabiiy resurslarga boyligi, strategik transport yo'llariga yaqinligi va geoiqtisodiy imkoniyatlari yirik davlatlar manfaatlarining kesishuv nuqtasini hosil qilmoqda. AQSh, Rossiya, Xitoy, Yevropa Ittifoqi va Turkiya kabi global va mintaqaviy kuchlar Markaziy Osiyo bilan har tomonlama hamkorlikni

chuqurlashtirishga intilmoqda. Bu esa mintaqadagi davlatlar, xususan, O‘zbekiston oldiga tashqi siyosatda muvozanatli, o‘z manfaatlariga asoslangan, pragmatik strategiya olib borish vazifasini qo‘ymoqda.

O‘zbekistonning ochiq va faol tashqi siyosati mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash, umumiy xavfsizlikni ta‘minlash hamda integratsion jarayonlarga zamin yaratishga xizmat qilmoqda. Mintaqadagi siyosiy barqarorlik, ishonchli transport tarmoqlari, infratuzilma loyihalari va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish global raqobat sharoitida Markaziy Osiyoning strategik ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Kelgusida mintaqaviy birdamlik, o‘zaro manfaatli hamkorlik va tashqi ta’sirlarga nisbatan mustaqil yondashuv Markaziy Osiyoni nafaqat geostrategik maydon, balki siyosiy-iqtisodiy barqarorlik o‘chog‘iga aylantiradi. Ushbu maqolada bayon etilgan xulosalar Markaziy Osiyo mamlakatlari, ayniqsa O‘zbekistonning tashqi siyosiy strategiyasini shakllantirishda ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nazarov, U. (2022). *Markaziy Osiyo geosiyosatida O‘zbekistonning o‘rni*. Toshkent: Ijtimoiy fanlar nashriyoti.
2. Karimov, S. (2021). *Xalqaro munosabatlar nazariyasi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
3. Huntington, S. (2003). *Sivilizatsiyalar to‘qnashuvi*. Moskva: AST.
4. Brzezinski, Z. (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. Basic Books.
5. Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs.
6. Saidov, A. (2019). “Geosiyosiy jarayonlar va O‘zbekiston tashqi siyosati.” *Tashqi siyosat va diplomatiya jurnali*, №2, 12–19.
7. CSIS (Center for Strategic and International Studies) – Markaziy Osiyo xavfsizlik tahlillari, 2022-yilgi hisobot.
8. EU Strategy for Central Asia (2019) – European Union External Action Service.
9. ADB Report (2021) – *Central Asia Regional Economic Cooperation Program*.
10. ADBI (2020). *Infrastructure and Regional Connectivity in Central Asia*.
11. Pannier, B. (2021). “China’s Expanding Influence in Central Asia.” *RFE/RL Research*.
12. Tokayev, K. (2022). *Regional xavfsizlik va barqarorlik*. Ostona.